

СЛУЧАИ НА НЕНОРМАТИВНА СУБСТИТУЦИЯ НА ФРЕНСКИТЕ ПОЛУСЪГЛАСНИ [j, ɥ, w] И НА БЪЛГАРСКАТА СЪГЛАСНА [й] В УСТНАТА ПРАКТИКА НА ФРЕНСКИЯ И БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Веска Кирилова,

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Sommaire

La présente communication a pour objectif d'étudier certains cas de substitution non normative des semi-consonnes françaises [j, ɥ, w] et de la consonne bulgare [й] dans la pratique orale de la langue française et bulgare. L'analyse porte sur les semi-consonnes françaises [j, ɥ, w] et la consonne bulgare [й] sujettes à la substitution, sur le type de phonèmes (voyelle, consonne, semi-consonne) qui les remplacent, ainsi que sur certains facteurs qui provoquent la substitution dans les deux langues.

1. Увод

Френските полусъгласни [j, ɥ, w] и българската съгласна [й], както и други фонеме от фонологичната система на двата езика, са обект на различни фонетични промени, резултат от действието на общия фо-

Годишник на департамент „Романистика и Германистика“, т. 4 (2018), стр. 15–31

СЛУЧАИ НА
НЕНОРМАТИВНА
СУБСТИТУЦИЯ
НА ФРЕНСКИТЕ
ПОЛУСЪГЛАСНИ
[j, ç, w] И НА
БЪЛГАРСКАТА
СЪГЛАСНА [й] В
УСТНАТА ПРАКТИКА
НА ФРЕНСКИЯ И
БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

нетичен процес субституция. На сегментно ниво той се изразява в замяната на една с друга фонема, а на субсегментно ниво – в замяната на един или няколко фонологични признака при фонемата, засегната от неговото действие. Традиционно проявите му се разглеждат като различни фонетични промени, например асимилация, дисимилация, редуване на фонемите. Френският език притежава три функционални полусъгласни: [j], [ç] и [w]. Българската фонологична система не разполага с полусъгласни фонемите, но съставна част от нея е съгласната [й], която, в артикулационно и акустично-перцептивно отношение, е идентична с френската полусъгласна [j]. Полусъгласната [j] е орална, звучна, проходна и палатална¹ (Nikolov, 1989: 17-18; Landercy & Renard, 1977: 92), българският глайд също е орален, звучен, проходен и „по място на учленение той е небен“ (Тилков и др., 1982: 65). Дистрибуцията на френската полусъгласна [j] не е ограничена от позиционни принуди² на ниво словоформа – фонемата [j] може да се наблюдава в началословието (yaourt [jaurt]), в средисловието (oublier [ublije]), както и в краесловието (travail [travaj]). Българската фонема [й] се среща също в трите дистрибутивни позиции, но „само край гласни, с които образува дифтонгични съчетания (неистински дифтонги)“ (Тилков и др., 1982: 124): Йонко [йонко], ям [йам], сайвант [сайвант], обичай [обичай]“ (примери на Тилков и др., 1982: 124). Тя не се реализира след съгласна, за разлика от френската полусъгласна [j], но полусъгласната [j] се подчинява на сегментно ограничение, отнасящо се до предхождаща я консонантна група *съгл. + сонорните [l] или [r]* – в този контекст тя не може да бъде произнесена в стандартния френски език (crier [krie]) (пример на Carton, 1974: 61). Според някои фонолози, сред които Картон (Carton, 1974: 61), френският език притежава два вида йота. Първият вид е съгласната фонема [j], която влиза във фонологична опозиция с гласната [i] (paus [pe] – paue [pej]), както и тази, която може да се противопостави на нулев звук в двойки думи като paix [pe] – paue [pej] (Carton, 1974: 61). Вторият вид [j] е комбинаторен вариант на

¹ При артикулационното описание на звука [j] се наблюдава различие относно термина, използван за обозначаване на мястото му на учленение. Някои фонолози, сред които Николов (Nikolov, 1990: 88), Ландерси и Рьонар (Landercy & Renard, 1977: 92), използват термина „палатален“. Той отчита мястото, на което се извършва стеснение на проходния канал при артикулирането на [j]. Други обаче предпочитат да си служат с термина „дорсо-палатален“, който отчита не само мястото на учленение, но и участието на подвижния орган (езика), формиращо стеснението на проходния канал (Nikov, 1992: 212).

² Относно понятието „принуда“ вж. Durand & Luche, 2001.

Веска Кирилова

гласната [i]: [jɛr], вариант на [iɛr] (Carton, 1974: 61). Произнасянето на [i] или [j] в думата *hier* не променя нейното значение, поради което тя се интерпретира като вариант на високата гласна [i]. Освен с полусъгласната [j] френската фонологична система разполага с още две полусъгласни фонемни – [ç] и [w], които не са характерни за българския език. В артикулационно отношение те се различават по един фонологичен признак – място на учленение. Френската полусъгласна [ç] е билабио-палатална (Nikolov, 1989: 18), а полусъгласната [w] е билабио-веларна (Nikolov, 1989: 18). Останалите фонологични признаци – оралност, звучност, проходност, са споделени. Характерно за двете полусъгласни, [ç] и [w], е, че тяхната дистрибуция се подчинява на определени принуди на ниво словоформа – те не могат да се реализират в краесловието, нито в средисловието, в интервокална позиция. Тяхната дистрибуция е допустима в началословието в сегментния контекст “*u*” или “*ou*” + гласна (съответно *huit* [çit], *oui* [wi], *wisky* [wiski]), както и в средисловието, в сегментния контекст *съгл.* + “*u*” + гласна (*lui* [lçi], *fuite* [fçit], *épuisé* [eçize], *tuile* [tçil]) и *съгл.* + “*ou*” + гласна (*moi* [mwa], *équateur*³ [ekwatœr]). Трябва обаче да напомним, че и трите полусъгласни, [j], [ç] и [w], придружават винаги вокално ядро и образуват едно цяло с него, поради което тяхната позиция в сричката е подобна на тази на съгласната (Landercy & Renard, 1977: 92). Не само [j] може да бъде в допълнителна дистрибуция с високата гласна [i]⁴, но и останалите две полусъгласни, [ç] и [w], съответно с високите гласни [y] и [u] (Landercy & Renard, 1977: 92).

³ Относно дистрибуцията на [ç] и [w] след групата *съгласна* + “*l/r*” вж. Nikolov, 1989: 51-53.

⁴ В краесловието опозицията [i] – [j] изгълнява фонологична функция при някои двойки думи и [j] не може да се яви като вариант на високата гласна [i]: *paus* [pei] – *paue* [pej], *abbaye* [abej] – *abeille* [abej].

Успоредно със звуковия облик на нормативните словоформи в устната практика на двата езика се наблюдават немалко отклонения, някои от които са резултат от субституция на френските полусъгласни [j], [ç], [w] и на българската съгласна [й] с друг звук. Тази фонетична промяна във френския език е разглеждана в различни научни разработки, сред които тези на Фре (1929), Картон (1974), Пол (1983), Картон и др. (1983), Амби, Франкар, Симон (2003), Амби (2005),

СЛУЧАИ НА
 НЕНОРМАТИВНА
 СУБСТИТУЦИЯ
 НА ФРЕНСКИТЕ
 ПОЛУСЪГЛАСНИ
 [j, ɟ, w] И НА
 БЪЛГАРСКАТА
 СЪГЛАСНА [j̥] В
 УСТНАТА ПРАКТИКА
 НА ФРЕНСКИЯ И
 БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Хал (2007), Бордал & Леджен (2007), Дюран (2009), Сабио (2013) и др. Субституцията на българската съгласна [j̥] се разглежда обикновено като преглас на съгласната в различни диалектни варианти на българския език (Стойков, 1993; Младенов, 1984; Иванов, 1994 и др.).

Обект на настоящата разработка са някои случаи на ненормативна субституция на френските полусъгласни [j], [ɟ], [w] и на българската съгласна [j̥] в устната практика на френския и българския език. Тези прояви ще бъдат анализирани на субфонемно ниво като замяна на смислоразличителен признак или признаци. Целта на доклада е да изследва кои от разглежданите полусъгласни звукове са засегнати от тази промяна, с какъв вид звукове (съгласни, полусъгласни, гласни) най-често се заменят те и в какъв сегментен контекст, както и кои фактори ги обуславят.

2. Ненормативна субституция на полусъгласна в устната практика на френския език

2.1. Субституция на полусъгласната [j]

2.1.1. Субституция на полусъгласната [j] със затворената гласна [i]

Субституцията на френската полусъгласна [j] със затворената гласна [i] би могла да бъде интерпретирана като процес на вокализиране, който от артикулационна гледна точка, е свързан със следните промени в конфигурацията на учленителните органи спрямо тази при гласната [i]: „При учленението на [j] артикулационните органи имат същото положение като това на [i], но преди произнасяне на следващата гласна езикът се доближава повече към свода на небцето, а върхът му притиска по-енергично долните резци. Гласовият канал се стеснява, а издишаният въздух произвежда шум от триене, който, добавен към ларинксовия звук, съставлява полусъгласната [j]“ (Nikolov, 1989: 49). Вокализиране на полусъгласната [j] и замяната ѝ с гласната [i] се наблюдава в ня-

Веска Кирилова

кои от френските местни говори: *iode* [iɔd] (диереза) вместо [jɔd] (синереза), а понякога дори и [ijɔd] (с епентеза на [i]) при употреба на експресивно ударение или при бавно темпо на говорене (Carton, 1974: 61). В говора на Елзас например думи като *bouteille*, с финално [j], се произнасят [butei] (Carton et al., 1983: 16), а в говора на Северна Пикардия в контекста *съгл. + “i” + гласна* не се реализира [j], както в стандартния френски език, а гласната [i]: *social* се произнася [sosial], *viande* се произнася [viãt] (финално краесловно обеззвучаване на звучна съгласна в севернопикардския говор) (Carton et al., 1983: 4-25). Фре дава пример за вокализиране на [j] в парижкия говор при наречието *hier* > [ie:r] (Frei 1929: 71). Вокализирането на полусъгласната [j] води до отваряне на сричката и съответно до увеличаване броя на сричките в думата. Този силабичен резултат е в съответствие с преобладаващата тенденция във френския език към реализиране на отворени срички. Изследване на Виолан относно сричковите структури на френските думи и честотата на тяхната проява сочи, че сричковата структура СГ (Съгласна Гласна) е с 55,5% честота на проява, сричковата структура ССГ е представена с 14%, сричковата структура Г – с 10%, сричковата структура СССГ – с 1%, сричковата структура ССССГ – с 0,05%. Общият процент на дистрибуция на отворената сричкова структура възлиза на 80,55% (Wioland, 1991: 56), като съществуващите фонетични процеси лиезон и свързване във френския език допринасят също за налагане на тенденцията към отворено силабиране.

2.1.2. Ненормативна субституция на полусъгласната [j] със съгласната [I]

Ненормативната субституция на полусъгласната [j] със съгласната [I] би могла да бъде интерпретирана като консонантизиране на [j]. Тази фонетична промяна се определя от някои фонолози като процес на депалатализиране (Hall, 2007: 9), а нейната проява е диалектна. Тя се наблюдава във финална позиция на думата в контекста *гласна + [j]*. Полусъгласната [j] е

СЛУЧАИ НА
НЕНОРМАТИВНА
СУБСТИТУЦИЯ
НА ФРЕНСКИТЕ
ПОЛУСЪГЛАСНИ
[j, ç, w] И НА
БЪЛГАРСКАТА
СЪГЛАСНА [й] В
УСТНАТА ПРАКТИКА
НА ФРЕНСКИЯ И
БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

представена в словоформите чрез графичното изображение - il(le). Субституцията на [j] с [l] е възможна поради факта, че протеклият процес не води до промяна на смисъла на думата след извършената субституция. Подобна замяна може да се наблюдава например в говора на областта Северна Пикардия: *bouteille* [butɛl] вместо [butej], [travail] вместо [travaj], *vieille* [vjɛl] вместо [vjɛj] (примери на Carton et al., 1983: 24-26). Освен на фонологично ниво причина за разглежданата субституция може да се търси и в диахронен план. Картон и др. обясняват тази фонетична промяна с историческото отсъствие на меко “l” [λ] в пикардския говор, довело до произнасянето на [j] като [l] (Carton et al., 1983: 24). В нормандския говор също се наблюдава фонична замяна на [j] с [l]: *soleil* [sɔləl], *que j’aille* [al], *fille* [fil] (Carton et al., 1983: 29-30). Ненормативна субституция на полусъгласната [j] със съгласната [l] се извършва също в звуковия отрязък – (a)ille в селските райони на департамента Ла Манш: *fille* се произнася [fil], *bataille* се произнася [batal]. Хал отбелязва обаче, че този фонетичен процес не е характерен за района на Ко (Pays de Saux) (Hall, 2007: 9). В разглежданите дотук случаи се наблюдава замяна на [j] с [l] във финална позиция на думата, но в баския вариант на френския език е налице субституция на [j] с палаталния вариант на [l] – [λ], в средисловието. Проведена в района на баските анкета от Дюран сочи, че съществуват следи от опозицията между палаталната съгласна [λ] и [j], както например *étriller* /etriλe/ и *étrier* /etrije/, предимно при възрастните информатори. Те си служат с палаталната съгласна [λ] също и при произнасянето на думите *émailler*, *éveiller*, *sourciller*, звукови словоформи, наблюдавани при същите информатори, но извън проведената от Дюран анкета (Durand, 2009: 20). Субституция на проходната палатална полусъгласна [j] с палаталната [λ] се наблюдава също в корсиканския говор напр. *triais* се произнася [triλɛ]⁵ (Carton et al., 1983: 65-67). Прави впечатление, че субституцията на [j] с [l] се извършва в словоформи, в

⁵ Звукът [j] се заменя с меко (палатално) „l“ [λ] при произнасянето на някои думи (*triais* [triλɛ]), но полусъгласната [j] е запазена при произнасянето на други думи: *voyais* [vwaje] (<http://accents-defrance.free.fr/corse/corse-phonetique.html>)

Веска Кирилова

които полусъгласната [j] е изразена графично предимно или чрез -ill(e) (éveiller), или чрез -il (soleil), което дава основание да се направи изводът, че консонантизирането на [j] в [l] би могло да е повлияно в някои случаи до известна степен и от правописа. Влиянието на правописа върху произношението е известно още като „ефекта Бубен“ (effet Buben) в памет на лингвиста Вл. Бубен⁶ (1935), посветил работата си на изучаването на този проблем. Той се опитва да обясни настъпващите фонетични промени във френския език, позовавайки се именно на този фактор – ролята на правописа (Blanche-Benveniste & Chervel in Chevrot & Malderez, 1999: 104).

2.1.3. Ненормативна субституция на [j] с посталвеолните съгласни [ʒ] или [ʃ]

Ненормативното консонантизиране на полусъгласната [j] и преструктурирането ѝ в шушкатавите съгласни [ʒ] или [ʃ] се наблюдава в говора на Северна Пикардия: cardiaque [kardʒak], quartier [kartʃe] (Carton et al., 1983: 26). Анализът на примерите сочи, че субституцията на [j] със звучната посталвеолна [ʒ] или с беззвучната посталвеолна [ʃ] зависи от сегментния контекст. Ако полусъгласната [j] е предшествана от звучната съгласна [d], [j] се заменя със звучната посталвеолна [ʒ]: cardiaque [kardʒak]. Ако полусъгласната [j] е предшествана от беззвучната съгласна [t], [j] се заменя с беззвучната посталвеолна [ʃ]: quartier [kartʃe]. В посочения сегментен контекст замяната на [j] с посталвеолните съгласни [ʒ] или [ʃ] води до образуване на звуковия отрязък [dʒ] и [tʃ]: cardiaque [kardʒak], quartier [kartʃe]. В действителност произнасянето на отрязъка [tʃ] или [dʒ] + шушкава се реализира като африкат, при бързо темпо на говорене, въпреки че африкатните съгласни не са част от съвременната консонантна система на френския език. Разглежданите субституции биха могли да се определят като промяна по признака място на учленение, резултат от посталвеоларизация ([j] => [ʒ] или [ʃ]), и консонантизиране на полусъгласна.

⁶ Buben, Vl. (1935). Influence de l'orthographe sur la prononciation du français moderne. Bratislava et Paris: Droz.

СЛУЧАИ НА
 НЕНОРМАТИВНА
 СУБСТИТУЦИЯ
 НА ФРЕНСКИТЕ
 ПОЛУСЪГЛАСНИ
 [j, ɕ, w] И НА
 БЪЛГАРСКАТА
 СЪГЛАСНА [j̥] В
 УСТНАТА ПРАКТИКА
 НА ФРЕНСКИЯ И
 БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

2.1.4. Ненормативна субституция на [j] с двусегментната група [lj]

Тенденция към произнасянето на [j] като консонантната група [lj] съществува в белгийския вариант на френския език. Този процес се приема по-скоро като маргинален и той би могъл да бъде определен като субституция на полусъгласната [j] с групата [lj]: *roulailler* [pulalje] вместо [pulaje], *d'ailleurs* [daljœk] вместо [dajœk] (Klinkenberg, Warnant, Reuse, Piron, Remacle, Grégoire in Hambye, 2005: 92, Pohl, 1983: 39). Субституцията се извършва в средисловието и полусъгласната [j] е представена графично чрез *-ille*. Извършената промяна освен като субституция на полусъгласната [j] с групата [lj] би могла да бъде интерпретирана също като резултат от епентеза на съгласната [l] в ненормативната звукова форма (вж. Кирилова 2015: 109-113).

2.1.5. Ненормативна субституция на полусъгласната [j] с двусегментната група [ij]

Изследване на Дюран (Durand, 2009) сочи, че в различни южни говори се наблюдават отклонения от правоговорната норма в дистрибуцията и поведение на трите полусъгласни. Някои думи се произнасят, както в страндартния френски език, със синереза: *biologie* [bjolozi], *diabète* [djabetə], *pion* [pjɔ̃], *croupion*, *fiacre*, *fjord*, *couette*, *chouette*, *poids*, *puis*, *Puech* (Durand & Lyche, 1999: 43; Durand, 2009: 21). Наред с тези форми се появяват и отклонения при редица информатори, които предпочитат произнасянето на диереза както при някои от цитираните примери, така и при други думи.

Появата на гласната [i] пред полусъгласната [j] в ненормативните форми би могла да бъде интерпретирана като ненормативна субституция на полусъгласната [j] с групата [ij] (*гласна + полусъгласна*), но тя би могла да се разглежда също като епентеза на гласната [i] (вж. Кирилова 2015: 75-78). Фонетичното последствие от този процес е промяна в силабичната структура на съответната дума: *Lia* [lja] (нормативна форма с една сричка), *Lia* [lija] (ненормативна форма, произнесена с две срички след субституция на [j] с [ij]). Раз-

Веска Кирилова

глежданите промени се наблюдават при някои информатори от Южна Франция: Lia [lija], liane [lijanə], liasse [lijasə], lion, Lyon [lijɔ̃], champion [ʃɑ̃mpijɔ̃], via [vija], (примери на Durand, 2009: 21-22), camion [kamijɔ̃], miette [mijetə] (примери на Sabio, 2013: 8). В произношението на сложните думи се наблюдават по-системни различия между стандартния френски език и южния говор – в суфиксите диерезата е задължителна в южния френски говор, на морфологичната граница, когато основата завършва с висока гласна, в случая с [i] – [lije] (с преходно [j]), докато в стандартния френски този вид думи се произнасят само с [j] (lier [lje]) – синереза (Durand, 2009: 22). Дюран и Лиш наблюдават също диереза на морфологичната граница при същите условия, както и епентеза на [i], което, в контекста на разглежданата от нас проблематика, се интерпретира като замяна на [j] с групата [ij]: lier [lije], étudier [etydije] (Durand & Lyche, 1999: 43–46). Подобна тенденция характеризира белгийския вариант на френския език: отрязъкът *висока гласна + гласна* е по-скоро диереза, а не синереза, като едновременно с това се наблюдава вмъкване на преходен полуконсонантен звук между двете гласни, чийто краен резултат съставлява субституция на полусъгласната [j] с двусегментната група [ij]: думи като *scier* във Франция се произнасят [sje], а в Белгия – [sije] (Hambye, 2005: 87).

Субституция на [j] с групата [ij] се наблюдава също и във френския език, говорен в Реюнион, както например в думата [rijɛ̃]. Бордал и Леджен, които изследват тази произносителна особеност, отбелязват, че става въпрос за намаляващо своята проява явление в говора на младите хора (Bordal & Ledegen, 2007: 128).

2.2. Ненормативна субституция на полусъгласната [ç]

2.2.1. Ненормативна субституция на полусъгласната [ç] с гласната [y] или с двусегментната група [yç]

В говора на Северна Пикардия в средисловието в контекста *съгл. + “и” + гласна* не се произнасят [ç], както в стандартния френски език, а гласната [y]

СЛУЧАИ НА
 НЕНОРМАТИВНА
 СУБСТИТУЦИЯ
 НА ФРЕНСКИТЕ
 ПОЛУСЪГЛАСНИ
 [j, ɥ, w] И НА
 БЪЛГАРСКАТА
 СЪГЛАСНА [й] В
 УСТНАТА ПРАКТИКА
 НА ФРЕНСКИЯ И
 БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

(Carton et al., 1983: 25), фонетична особеност, при която е налице субституция на [ɥ] с гласната [y]. Диерезата е предпочитана фонична форма от някои информатори от Южна Франция: *lurette* [lyɛtə], *nuage* [nyazə] (примери на Durand, 2009: 21), като тази промяна е особено характерна при произнасяне на суфиксите в сложните думи, на морфологичната граница, когато основата завършва с висока гласна ([tɥe]) (Durand, 2009: 22). Подобна произносителна тенденция, но с вмъкване на [ɥ] се наблюдава в белгийския вариант на френския език при същия сегментен контекст: думата *tuert* във Франция се произнася [tɥɛ], а в Белгия – [tuɛ] (Hambye, 2005: 87). Разглежданият фонетичен процес съставлява субституция на полусъгласната [ɥ] с двусегментната група [yɥ]. Причина за нея би могла да бъде избягване на формирания зев, следствие от ненормативната диереза: [tɥe] => [tuɛ].

2.2.2. Ненормативна субституция на полусъгласната [ɥ] с полусъгласната [w]

В местния говор на Юра се наблюдава „веларизация“ на [ɥ] (Carton et al., 1983: 42), т.е. преместване назад на мястото на учленение на [ɥ] към това на [w]: *ruits* [rwi], *puis* [pwi] (Carton et al., 1983: 42-43). Замяна на палаталната полусъгласна [ɥ] с веларната [w] има също в говора на Лотарингия: *huit* [wit] (Carton et al., 1983: 21). Разглежданата ненормативна промяна е характерна като цяло за белгийския вариант на френския език, в който липсва полусъгласната [ɥ]: *enfuir* се произнася *enfouir*, *Huy* - *oui*, *buis* се произнася както в думата *sambouis* (Pohl, 1983: 38), *puis* се произнася [pwi] (Tranel in Sabio, 2013: 8). Пол уточнява, че все пак при доста интелектуалци опозицията [ɥ] – [w] съществува (Pohl, 1983: 38). Наскоро проведени анкети от Амби, Франкар и Симон във връзка с реализирането на проекта PFC сочат обаче, че нефункционалността на полусъгласната [ɥ], представяна като характерна особеност на френското произношение в областта Валония, следва да бъде нюансирано (Hambye, Francard, Simon, 2003). В проведената от тях анкета фонемата [ɥ] действително е нефункционална

Веска Кирилова

и заменена от фонемата [w] в думата huit и нейните производни, т.е. в контекст, при който полусъгласната [ç] се намира пред затворената гласна [i], но не са редки случаите на произнасяне на [ç], когато тя се намира пред друга гласна, напр. *habituels, statuette, situation*, и тази употреба би следвало да се разглежда според тях поне като вариант при произнасянето на този зев (Hambye, Francard, Simon, 2003).

От казаното дотук би могъл да бъде направен изводът, че субституцията на [ç] с [w] е сегментно обусловена в диалектните варианти на френския език и се наблюдава обикновено пред висока гласна.

2.3. Ненормативна субституция на полусъгласната [w]

2.3.1. Ненормативна субституция на полусъгласната [w] с гласната [u] или с двусегментната група [uw]

Ненормативна субституция на полусъгласната [w] с гласната [u] може да се наблюдава в севернопикардския говор (Carton et al., 1983: 25), както и при някои информатори от Южна Франция: *mouette* [muɛtɛ] (примери на Durand, 2009, pp 21-22), а в белгийския вариант на френския език полусъгласната [w] е заменена от двусегментната група [uw]: напр. думата *louer* във Франция се произнася [luwe], а в Белгия – [luwe] (Hambye, 2005: 87), като вероятна причина за това би могла да бъде отстраняване на зева в ненормативната форма: [luɛ] => [luwe].

2.3.2. Ненормативна субституция на полусъгласната [w] с полусъгласната [ç]

Замяната на веларната полусъгласна [w] с палаталната [ç] е диалектна проява и е свързана с антериоризиране на [w]. Този процес се наблюдава в говора на някои французи от Турен: *oui* [çi] (Carton et al., 1983: 38) и е с ниска степен на проява.

3. Ненормативна субституция на българската съгласна [й]

Случаите на субституция на йота с друг звук в българския език са с доста ограничена проява. Въпре-

СЛУЧАИ НА
 НЕНОРМАТИВНА
 СУБСТИТУЦИЯ
 НА ФРЕНСКИТЕ
 ПОЛУСЪГЛАСНИ
 [j, ɟ, w] И НА
 БЪЛГАРСКАТА
 СЪГЛАСНА [j̥] В
 УСТНАТА ПРАКТИКА
 НА ФРЕНСКИЯ И
 БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

ки това биха могли да се наблюдават два вида субституция: 1) субституция на съгласната [j̥] със съгласна и 2) субституция на съгласната [j̥] с гласна. И в двата случая съгласната [j̥] е част от звукосъчетанието [j̥a], в чийто състав влиза тя.

3.1. Ненормативна субституция на съгласната [j̥] със съгласна

Случаите на субституция на съгласната [j̥] със съгласна се отнасят до реализирането ѝ като част от звукосъчетанието [j̥a]. Разглежданата фонетична промяна се извършва в интервокална позиция под диалектно влияние. В много източни говори, предимно рупски, се наблюдава субституция на съгласната [j̥] със съгласните [v] и [v'] при посочените по-горе условия: броя [брой̥a] – [брòва], доя [дой̥a] – [дòва], Стоян [Стой̥ан] [Стов'ан], тояга [той̥ага] – [тов'ага] (Стойков 1993: 217). Според Тилков тази фонетична промяна се дължи на спектралното сходство между двата звука – [j̥] и [v], и е резултат от протичащите фонетични и фонологични процеси в разглежданите говори (Тилков 1983: 178). Субституционният процес е сегментно обусловен – той се проявява в контекста *задна гласна* [o] или [y] + [j̥] + [a] (Стойков в Тилков, 1983: 178).

3.2. Ненормативна субституция на съгласната [j̥] с гласна

Ненормативната субституция на съгласната [j̥] с гласна може да се наблюдава при неправилно осъществен преглас на ятова гласна, когато съгласната [j̥] е част от звукосъчетанието [j̥a]. Характерна особеност за балканските говори например е пълен преглас на гласната [a] в [e] („екав изговор“), когато тя е предшествана от мека (палатална) съгласна и от съгласните [ж, ɟ, ш] и е последвана от мека сричка: [ч̥аша] – [ч̥еши], [ж̥аба] – [ж̥еби], [ш̥апка] – [ш̥епки], [пий̥ан] – [п̥и̥ени] (Стойков, 1993: 107; Младенов, 1984: 111). Сред посочените примери интерес за нашето изследване представляват само случаите, при които меката съгласна е [j̥]. Тя е последвана от гласната [a], с която образува звукосъчетанието [j̥a]. Съгласната [j̥] е в

Веска Кирилова

интервокална позиция и цялото звукосъчетание [йа], в чийто състав влиза тя, е заменен от гласната [е]: [пийан] – [пиèни] (пример на Стойков, 1993: 107).

4. Заключение

В устната практика на френския и българския език се наблюдава ненормативна замяна и при трите френски полусъгласни [j, ç, w], както и при българската съгласна [й]. Френската полусъгласна [j] е най-податлива на субституционни процеси. Тя е обект на замяна от една гласна ([i]), от три съгласни ([l], [ç] и [ʃ]) и от две двусегментни групи ([lj] и [ij]). Една от причините за този фонетичен факт е по-високата ѝ честота на употреба спрямо тази на останалите полусъгласни. Изследване на Виолан сочи 2% честота на дискурсна употреба на [j], 1,40% на [w] и 0,515% на [ç] (Wioland, 1991: 30). Полусъгласната [j] е обект на вокализиране и субституция от [i] ([butei] вм. [butej]) в елзаския, севернопикардския говор, в парижкия битово-разговорен стил, обект на консонантизиране и субституция от латералната [l] в севернопикардския, в нормандския говор, в говора на селските райони на департамента Ла Манш (vieille [vjɛl]), както и в баския и в корсиканския вариант на френския език (étriller / etri̯le/) и обект на консонантизиране и субституция от посталвеолните [ç] и [ʃ] в говора на Северна Пикардия. При последния вид субституция се наблюдава сегментна обусловеност – [ç] заменя [j] след звучна съгласна (cardiaque [kardzak]), а [ʃ] заменя [j] след беззвучна съгласна (quartier [kartʃe]). Освен с гласна и съгласни звукове [j] може да бъде заменена също и от двусегментна група: от групата [lj] в белгийския вариант на френския език (roulailler [pulalje] вм. [pulaje]) и от групата [ij] в южните френски говори при някои информатори (Lia [lija], lier [lije]) – сегментно обусловена на морфологичната граница при основа, завършваща с висока гласна. Подобна тенденция характеризира белгийския вариант на френския език ([sije]), както и френския език, говорен в Реюнион ([rijɛ]).

Случаите на субституция на съгласната [й] са с ограничена степен на проява и се извършват под ди-

СЛУЧАИ НА
 НЕНОРМАТИВНА
 СУБСТИТУЦИЯ
 НА ФРЕНСКИТЕ
 ПОЛУСЪГЛАСНИ
 [j, ʧ, w] И НА
 БЪЛГАРСКАТА
 СЪГЛАСНА [й] В
 УСТНАТА ПРАКТИКА
 НА ФРЕНСКИЯ И
 БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

алектно влияние. Съгласната [й] е част от звукосъчетанието [йа]. Тя се заменя със съгласните [в] и [в'] в много източни говори, предимно рупски, (броя [бройа] – [брѝва]). Тилков вижда причина за тази промяна в спектралното сходство между двата звука – [й] и [в], а Стойков изтъква сегментната ѝ обусловеност – тя се извършва след задна гласна [о] или [у]. Ненормативната субституция на съгласната [й] с гласна може да се наблюдава при неправилно осъществен преглас на ятова гласна в балканските говори. Съгласната [й] е част от звукосъчетанието [йа], а субституционният процес засяга цялото звукосъчетание – то е заменено от гласната [е] („екав изговор“): [пийани] – [пиени].

Полусъгласните [ʧ] и [w] са обект на субституция от високите гласни съответно [y]/[u] (в севернопикардския говор и в говора на Южна Франция – *puage* [пуазэ], *mouette* [муетэ]) или от двусегментната група съответно [yʧ]/[uw] (в белгийския вариант на френския език – [туџе]). Наред с разглежданите субституционни процеси на полусъгласните [ʧ] и [w] с гласна или двусегментна група те участват и във взаимозаменяем субституционен процес помежду си: [ʧ] е обект на веларизация и се заменя с полусъгласната [w] в говора на Юра, на Лотарингия (*puis* [рwi], *huit* [wit]) и като цяло в белгийския вариант на френския език. Полусъгласната [w] е обект на антериоризация и се заменена с полусъгласната [ʧ] в говора на някои французи от Турен: *oui* [ʧi], но този процес е с ниска степен на проява. Факторите, способствали за проявата на наблюдаваните субституционни процеси, са от различно естество: сегментен контекст на реализиране на дадената полусъгласна [j, ʧ, w]/съгласната [й], позицията им в словоформата, историческа предпоставеност, диалектно влияние, отчасти психологически фактори („ефектът Бубен“).

Веска Кирилова

Библиография

Иванов, Й. (1994). *Българска диалектология*. Пловдив: УИ “Паисий Хилендарски“.

Кирилова, В. (2015). *Прояви на ненормативна епентеза в устната реч на френския и българския език*. В. Търново: “Ивис“.

Младенов, М. (1984). Характеристика на говорите в Добруджа. В: Бояджиев, Т. (Ред.) *Помагало по българска диалектология*. С.: „Наука и изкуство“, 100-127.

Стойков, С. (1993). *Българска диалектология*, София: Изд. на БАН.

Тилков, Д., Стоянов, С., Попов, К. (1982). *Граматика на съвременния български книжовен език*. Фонетика. Т. 1, София: БАН.

Тилков, Д. (1983). *Изследвания върху българския език*. В: Бояджиев, Т., Младенов, М. (Ред.). София: „Наука и изкуство“.

Bordal, G., Ledegen, G. (2007). Le français de la Reunion : lexique, morphosyntaxe, alternance codique et prononciation. In: Detay, S., Nouveau, D. (Eds). *PFC: enjeux descriptifs, theorique et didactique*. Bulletin 7, 121-135.

Carton, F. (1974). *Introduction à la phonétique du français*. Paris: Bordas.

Carton, F., Rossi, M., Autesserre, D., Léon, P. (1983). *Les accents des Français*. Paris : Hachette.

Chevrot, J.-P, Malderez, I. (1999). L’effet Buben : de la linguistique diachronique a l’approche cognitive (et retour). In: *Langue française*, 124, 104-125.

Durand, J. (2009). Essai de panorama critique des accents du midi. In: Baronian, L., Martineau, F. (éds.). *Le français, d’un continent à l’autre : Mélanges offerts à Yves Charles Morin*. Collection Les Voies du français. Québec : Presses de l’Université Laval, 123-170.

Durand, J., Lyche, Ch. (1999), Les glissantes en français : français standard, français du Midi. *Cahiers de Grammaire*, 24, 39-65.

СЛУЧАИ НА
 НЕНОРМАТИВНА
 СУБСТИТУЦИЯ
 НА ФРЕНСКИТЕ
 ПОЛУСЪГЛАСНИ
 [j, ʧ, w] И НА
 БЪЛГАРСКАТА
 СЪГЛАСНА [j̥] В
 УСТНАТА ПРАКТИКА
 НА ФРЕНСКИЯ И
 БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Durand, J., Lyche, Ch. (2001). Des règles aux contraintes en phonologie générative. *Revue québécoise de linguistique*, 30 (1), 91-154.

Frei H. (1929). *La grammaire des fautes*. Genève: Slatkine – прочетен 4.03.2010 г. (<http://books.google.bg/books?id=ZIEJ-gJPUU1AC&printsec=frontcover&hl=bg#v=onepage&q&f=false>)

Hall, D. (2007). Le français de Rouen (Haute-Normandie, France) : une variété de français qui représente bien sa ville. *Bulletin du Projet “Phonologie du Français Contemporain”*, 7, 171-191.

Hambye, Ph., Francard, M., Simon, A-C. (2003). Phonologie du français en Belgique. Bilan et perspectives. *La tribune internationale des langues vivantes*, vol. 33, 56–63.

Hambye Ph. (2005). La prononciation du français contemporain en Belgique. Variation, normes et identités, прочетен 10.10.2013 г. (https://dial.uclouvain.be/pr/boreal/object/boreal%3A4883/datastream/PDF_01/view)

Landercy, A., Renard, R. (1977). *Eléments de phonétique*. Bruxelles : Didier.

Léon, P. (1992). *Phonétisme et prononciations du français*. Paris : Nathan.

Nikov, M. (1992). *Phonétique générale et française*. Sofia : Presses Universitaires St. Kliment Ohridski.

Nikolov, B. (1989). *Manuel de phonétique française*. S. : PU “Kliment Ohridski”.

Nikolov, B. (1990). *Prononciation du français moderne*. Sofia : Presse Universitaires Kliment Ohridski.

Pohl, J. (1983). Quelques caractéristiques de la phonologie du français parlé en Belgique. *Langue française*, 60(1), 30–41.

Sabio, F. (2013). *Phonétique, phonologie, écriture*, прочетен 21.06.2014 г. (<http://lecrpe2015.e.l.f.unblog.fr/files/2013/08/phonologie-et-phonetique1.pdf>)

Веска Кирилова

Tranel, B. (2000). Aspects de la phonologie du français et la théorie de l'optimalité. *Langue française*, 126, 39-72.

Wioland, F. (1991). *Prononcer les mots du français*. Paris: Hachette.